

Ikätyöntekijöiden kastijako

TUUKKA TAMMI

Vuoden 2005 eläkeuudistuksen myötä palkansaajalle kertyy työeläkettä 63 ikävuodesta alkaen huomattavasti enemmän (4,5 prosenttia vuosituloista) kuin tätä nuoremmille työntekijöille (iästä riippuen 1,5–1,9 prosenttia). Tätä kutsutaan kannustinkarttumaksi tai vetävämmin ”superkarttumaksi”. Mitä pidempään jaksaa töissä, sitä suurempi on eläke. Superkarttuman iso ajatus oli motivoida ihmisiä jatkamaan työssä pidempään. Näin on käynytkin: merkittävästi aiempaa isompi osuus yli 60-vuotiaista on jatkanut palkkatyössä eläkeuudistuksen voimaantulon jälkeen. Superkarttuman lisäksi kehitykseen ovat vaikuttaneet muun muassa varhaiseläkereittien karsinta ja ikärajojen nosto.

Vuoden 2005 eläkeuudistus perustui oletukseen iän myötä laskevista palkoista. Tässä YP:n numerossa Eläketurvakeskuksen erityisasiantuntija Juha Knuuti osoittaa, että oletus oli ainakin osin väärä. Työssä pitkään jaksavien palkat ovat isommat kuin uudistusta tehtäessä oletettiin.

Artikkelissaan ”Nouseeko palkka eläkeikään saakka?” Knuuti vertailee 1934–1950-syntyneiden suomalaisten ikä-palkkaprofileita työurien loppuvaiheessa. Kohorttien välisiä eroja selitetään sukupuolen, koulutuksen ja eläkereittien avulla. Tutkimusaineistona käytetään Tilastokeskuksen pitkittäisaineistoa.

Knuuti toteaa taustaksi, että aiemmissa poikkileikkausaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa ikääntyneiden palkkataso on yleensä ollut laskeva – kuten eläkeuudistuksen taustalaskelmissakin oletettiin. Näissä tutkimuksissa ikä-palkkaprofiili muodostaa väärinpäin käännetyn U-käyrän.

Myös Knuutin tutkimuksen mukaan suomalaisten työtulot ovat laskevia, kun mukana ovat kaikki 53–65-vuotiaat. Kuitenkin: tarkasteltaessa vain työssä olevia, ikä-palkkaprofiilin muoto ei noudata väärinpäin käännettä U-käyrää, vaan palkat jatkavat kasvua aina eläkkeelle jääntiin saakka. Jos taas tarkasteluun otetaan mukaan myös osa-aikaeläkeläiset, tippuvat ansiotulot työuran loppupäässä.

Aiemmissa kansainvälisissä vertailuissa on havaittu, että ansiotaso on ollut nuoremmalla syntymäkohortilla aina vanhaa kohorttia korkeampi. Myös Knuutin aineistossa ansiotaso oli nuoremmilla kohorteilla korkeampi: koulutustason kasvulla on vahva syy-yhteys ansiotason kasvuun. Kohorttivaikutus ei eroa miesten ja naisten välillä: samalla tulosoitoa, että miesten ja naisten tuloerot eivät ole koulutuksen seurausta.

Yksi Knuutin tutkimustulos tulos siis on, että nuoremmilla kohorteilla palkka nousee vanhempia selvemmin. Tässä(kin) kohtaa kansantalouden kellokallen pilli saattaa viheltää. Jos nimittäin tulevaisuussakin ikätyöntekijät ovat edeltäjiään reaalisesti kalliimpia, ja jos työssä pitkään jaksaminen säilyy yhtä suosittuna tai jopa lisääntyy nykyisestäään, palkkojen kasvutahdin hidastaminen ja superkarttuman lieventäminen voivat alkaa tuntua houkuttelevilta vaihtoehdoilta.

Knuuti kuitenkin toppuuttelee: tutkimuksesta ei hänen mukaansa voida tehdä sitä johtopäätöstä, että nuoremmilla kohorteilla reaalin ansiotaso olisi enää jatkossa korkeampi kuin vanhemmilla kohorteilla. Itse asiassa Knuutin tutkimusjoukkoa nuoremmista hyvin koulutetuista nuorista tiedetään, että he ovat kokeneet vanhempia kollegoitaan heikomman palkkakehityksen. Koulutustaso on Suomessa kasvanut yleisesti jo niin korkeaksi, että se ei enää erottele työntekijöitä toisistaan yhtä vahvasti kuin ennen.

Otetaan tässä vaiheessa keskusteluun mukaan Juhana Vartiainen, jonka ensimmäinen vuosi Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) ylijohtajana on ollut varsin vauhdikas. Hän on käyttänyt kärjekkäitä puheenvuoroja muun muassa vanhempainvapaisista, kotihoidon tuesta, eläkeiän nostamisesta, työllisyydestä ja iäkkäiden työntekijöiden palkka-alennuksista. Osa on pitänyt avauksia raikkaina, osa harkitsemattomina. Vartiainen itse on ihmetellyt lausunnoista syntynyttä kohua ja todennut, että Ruotsissa, jossa hän toimi Ruotsin kansallisen taloustutkimuskeskuksen tutkimusosaston johtajana, samankaltaiset lausunnot eivät olisi aiheuttaneet vastaavaa kohua. Että kyse on kulttuuri-eroista. Vartiaisen tapa tehdä suorasukaisia keskustelunavauksia on kuitenkin tuttu myös täkäläisestä kulttuuripiiristä – hän on hyvinvointitalouden kellokalle samalla tapaa kuin hiljattain eläköitynyt Raimo Sailas. Molemmat pohjoismaisen mallin puolestapuhujia, mutta samalla tiukan talouskurin miehiä.

Vartiaisen viimeisimpiä ehdotuksia joulukuussa oli, että työntekijän palkkaa pitäisi voida laskea, jos tuottavuus on heikentynyt eläkkeen kynnyksellä. Palkanalennusten vaihtoehto olisi, ettei iäkkäälle työntekijälle makseta samankokoisia yleiskorotuksia kuin uransa ja ammattitaitonsa vuoksi enemmän ahkeroiville nuoremmille työntekijöille. Ikärasismia, huusi ikääntyvä kansa netin keskustelupalstoilla.

Toisaalta tiedetään, ettei eläkeiän kynnyksellä työttömäksi jäänyt tahdo saada uusia töitä. TEMin mukaan 60 vuotta täyttäneiden työttömyys on nykytaantuman aikana kääntynyt jyrkkään kasvuun ja on nyt eri ikäryhmistä korkein ja pitkäkestoisin. Vartiaisen kehittämissä on kyse myös ikääntyneen työntekijän aseman kohentamisesta työmarkkinoilla: hieman edullisempi ikätyöntekijä saattaisi muuttua työnantajan silmissä nykyistä kiinnostavammaksi. Ikäsyrrintää voitaisiin ehkäistä työpaikoilla myös nostamalla vanhuuseläkeikää, Vartiainen perusteli. Kansantaloustieteilijän iso tausta-ajatus tässä on työurien pidentäminen ja yleisen tuottavuuden lisääminen.

Oltiin Vartiaisen ehdotuksista mitä mieltä tahansa, on kuitenkin selvää, että eläkeiän kynnyksellä työväestö jakautuu nykyään jyrkästi kahteen kastiin. Kasvava joukko hyväosaisia ikätyöntekijöitä kasvattaa palkkojaan työuran loppuun asti, ja vaikkei eläkkeen määrää enää olekaan sidottu vain viimeisten työvuosien palkkatasoon, heille kertyy superkarttuman ansiosta entistä parempi työeläke. Ikääntyneen työväestön kakkoskasti ei sen sijaan tahdo päästä – kerran työttömäksi jouduttuaan – takaisin töihin, eikä myöskään pääse osalliseksi viimeisten työvuosien anteliaista kannustimista. Tulevia palkka- ja eläkeuudistuksia mietittäessä tämä kahtiajako on syytä pitää mielessä.